

تعریف تاریخ شفاهی

تاریخ شفاهی روش جدید برای جمع‌آوری اطلاعات و منابع شفاهی، ساماندهی، حفظ و نگهداری میراث به جای مانده از گذشته جهت نسل‌های آینده در زمینه‌های مختلف سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و مذهبی می‌باشد که از راه مصاحبه‌های صوتی و تصویری با شاهدان وقایع و حوادث یا صاحب‌نظران در رشته‌های گوناگون حاصل می‌آید. هر چند پیشینه تاریخ شفاهی در دوره معاصر به ۱۹۴۸ و همزمان با استفاده از ضبط صوت برمی‌گردد اما دیرینگی آن را به قبل از اختراع خط می‌رسانند زمانی که انتقال مفاهیم انسانی از راه نقل روایات شفاهی به صورت سینه به سینه میسر بوده است. در اسلام به علت منع کتابت احادیث شکل عمده انتقال احادیث و روایات در آغاز اسلام به صورت نقل شفاهی احادیث بوده است. بررسی منابع به جای مانده از گذشته تاریخ کشورمان نشان می‌دهد که یکی از اشکالات عمده تاریخ نگاری و انتقال اطلاعات توسط مورخان گذشته نقل از دیگران و سایر شاهدان وقایع بوده است بسیاری از منابع با ارزش تاریخ کشورمان مانند تاریخ بیهقی جهانگشای جوینی، ظفرنامه شامی و... از روایات شفاهی بسیار استفاده کرده‌اند (حسن آبادی، ۱۱-۱۴)

سابقه شکل‌گیری تاریخ شفاهی در ایران به دو دهه قبل برمی‌گردد که همزمان با شروع جنگ فعالیت‌هایی جهت ثبت صدای فرماندهان و رزمندگان به صورت پراکنده انجام گرفت که حاصل آن هزاران ساعت مصاحبه می‌باشد که در آرشیو جنگ سپاه نگهداری می‌گردد. مؤسسه‌های مانند مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های معاصر و مرکز اسناد انقلاب اسلامی فعالیت‌های خود را از اواخر دهه ۶۰ و اداره آرشیو تاریخ شفاهی کتابخانه سازمان اسناد ایران، دفتر ادبیات انقلاب اسلامی از اوائل دهه هفتاد هر کدام از زمینه‌های خاص خود به تاریخ شفاهی پرداختند. در این

مقاله به بررسی چگونگی شکل گیری و گسترش آرشیو تاریخ شفاهی سازمان خواهیم پرداخت و در لوای این امر به جایگاه این آرشیو در بین دیگر مراکز و ویژگی های کاری آن ها پرداخته خواهد شد.

نگاهی به شکل گیری و گسترش آرشیو تاریخ شفاهی

آرشیو تاریخ شفاهی از بدو ایجاد به عنوان یکی از بخش های مهم تولید سند در مرکز اسناد آستان قدس رضوی مطرح بوده است. این بخش در چهارچوب اولویت های راهبردی مصوب شده با انجام طرح های پژوهشی و تهیه دستورالعمل های مدون کاری توانسته است به عنوان یکی از مراکز مهم تاریخ شفاهی در کشور مطرح گردد. بررسی روند کاری آرشیو و نمودارهای فعالیتی آن در یک دوره ده ساله نشان می دهد که این فعالیت ها علی رغم برخی مشکلات همواره روبه رشد بوده است، این رشد به خصوص از زمانی که کارهای آرشیو بر اساس مطالعات انجام شده در زمینه استانداردهای جهانی مستند و از طریق برون سپاری واگذار شده، بسیار چشمگیرتر شده است. همزمان با شکل گیری اولیه اداره اسناد که به نوعی از سازمان اسناد ملی الگو برداری شده بود تاریخ شفاهی نیز به عنوان واحدی مجزا و نه بخش به همراه سایر قسمت ها شروع به کار نمود. این آرشیو با مدنظر قرار دادن اولویت آستان قدس و تاریخ مشهد در ده سال گذشته به فعالیت پرداخته است.

تاریخ شفاهی آستان قدس

شهادت حضرت رضا(ع) در سال ۲۰۳ هـ. ق. در خراسان و دفن پیکر ایشان در سناباد از مهمترین دلایل ایجاد و گسترش شهر مشهد است. با وجود تمام حوادثی که بر حرم مطهر حضرت گذشته است، به دلیل تقدس و حرمت این بارگاه، نه تنها بافت تاریخی خود را حفظ کرده است بلکه همیشه در طول تاریخ با تلاش حکام و طبقات مختلف مردم هر روز بیش از پیش توسعه و گسترش یافت است.

ایجاد بیمارستان امام رضا(ع)، بیمارستان منتصریه، آسایشگاه محرابخان، کارخانه قند آبکوه، کارخانه نخریسی، کارخانه نان قدس رضوی، دبستان شاهرضا در گذشته و گسترش بیش از حد این مراکز و دیگر مراکز اقتصادی، فرهنگی و آموزشی آستان قدس مانند بیمارستان رضوی، مراکز ورزشی و... در بعد از انقلاب اسلامی، همگی منشاء تغییر و تحول شگرفی در شهر مشهد شده است.

با توجه به اهمیت موضوع و پیوند این مکان مقدس با وضعیت سیاسی خراسان و شهر مشهد و تنوع فعالیت‌های فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و عام‌المنفعه که آستان قدس رضوی در شهر مشهد داشته است، مرکز اسناد آستان قدس از بدو تاسیس خود در اسفند ۱۳۷۶، با ایجاد بخش تاریخ شفاهی، انجام مصاحبه پیرامون آستان قدس رضوی را جزو اولویت‌های اولیه فعالیت خود قرار داد.

مصاحبه‌هایی که در موضوع « آستان قدس رضوی » در این مرکز صورت گرفته به طور کلی به دو دسته تقسیم می‌شوند:

الف: گفتگوهایی که به صورت مستقیم مرتبط با تاریخ آستان قدس رضوی هستند. مانند: موسسات فرهنگی (کتابخانه مرکزی، چاپ و انتشارات و به نشر)، مؤسسات اقتصادی آستان قدس (کارخانه نخریسی، کارخانه قند آبکوه، نان رضوی)، تاریخ شفاهی اماکن متبرکه (صحن‌ها و اماکن متبرکه، هنر و معماری، کاشی‌پزی و معرق‌کاری، آینه‌کاری، سنگ‌کاری، ساخت موزه و کتابخانه، خدام، کفشداری‌ها، نایب التولیه‌ها، حفاظ، ساخت و نصب ضریح، روشنایی حرم، ساعت‌های حرم، نقاره خانه، کرامات امام رضا(ع)، مشکلات زوار و...)، تاریخ شفاهی وضعیت اداری آستان قدس و تاریخ شفاهی بازسازی هویزه.

ب: مصاحبه‌هایی که بخشی از آن مرتبط با آستان قدس است. مانند (تاریخ شفاهی پزشکی مشهد، خاندان‌های قدیمی مشهد، واقعه گوهرشاد، آموزش و پرورش مشهد، جذام خراسان و انقلاب اسلامی در مشهد)

تا کنون با بیش از ۹۲۲ نفر در ۱۶۴۸ جلسه به مدت ۲۰۰۰ ساعت مصاحبه شده است. اکثر این مصاحبه‌ها به طور کامل مرتبط با موضوع‌های آستان قدس رضوی بوده و مراحل آماده سازی، شامل: پیاده‌سازی، بازشنوایی، تایپ، نمایه‌سازی و ورود اطلاعات را طی کرده‌اند و آماده ارائه خدمات به محققین و مراجعان هستند.

تاریخ مشهد

تاریخ سیاسی: عبارت از بررسی حوادث سیاسی معاصر، احزاب، انجمن های سیاسی و مذهبی و گروه های متفرقه مانند وقایع نهضت ملی نفت، حزب مردم، انجمن پیروان قرآن و کانون نشر حقایق اسلامی می باشد. تاریخ فرهنگی: شامل تاریخ آموزش و پرورش و ساختارهای فرهنگی از جمله مؤسسات گوناگونی که در این زمینه فعالیت می کرده اند مانند انجمن های ادبی در این چهار چوب قرار می گیرند.

تاریخ اجتماعی: تاریخ محلات قدیم مشهد، مراسم و جشن های مذهبی، ملی و مناسبت های گوناگون، مانند آداب و رسوم اجتماعی و سرگذشت خانواده های قدیمی، تاریخ فرهنگی، سیاسی و اجتماعی در این حیطه قرار می گیرد.

تاریخ شفاهی انقلاب اسلامی

شامل وقایع انقلاب اسلامی در مشهد بین سالهای ۱۳۴۲ تا ۱۳۵۷.

تاریخ مذهبی: عبارت از تاریخ حوزه، هیئت های مذهبی، مراسم دینی و... می باشد.

تاریخ اداری: شامل تاریخ مؤسسات اداری از جمله شهرداری، بهداری و استانداری است.

تاریخ رجال و بزرگان: شامل تاریخ رجال و بزرگانی می شود که در آستان قدس رضوی و مشهد در زمینه های سیاسی، مذهبی، فرهنگی، اداری، ادبی، هنری و پزشکی فعالیت داشته اند.

تاریخ شفاهی دفاع مقدس: مصاحبه با آزادگان، جانبازان، ایثارگران و خانواده های شاهد را شامل می شود.

تاریخ شفاهی شهرستان های استان خراسان: مصاحبه با افراد و شخصیت های شهرستان ها استان و کسب اطلاعات تاریخی در موضوعات مختلف را شامل می شود. تاکنون در این زمینه تعدادی مصاحبه در شهرهای بیرجند، گناباد و خواف صورت گرفته است.

آمار ۲۱ ساله مصاحبه بخش تاریخ شفاهی

ردیف	سال	تعداد افراد مصاحبه شده	تعداد جلسات مصاحبه	مصاحبه های صوتی (ساعت)	مصاحبه های تصویری (ساعت)	جمع کل ساعت مصاحبه ها
۱	۱۳۷۷	۶۶	۱۰۸	۶۰	۵۰	۱۱۰
۲	۱۳۷۸	۴۹	۸۴	۲۰	۸۰	۱۰۰
۳	۱۳۷۹	۱۷	۲۲	۱۰	۲۰	۳۰
۴	۱۳۸۰	۲۶	۴۰	۱۰	۳۵	۴۵

ردیف	سال	تعداد افراد مصاحبه شده	تعداد جلسات مصاحبه	مصاحبه های صوتی (ساعت)	مصاحبه های تصویری (ساعت)	جمع کل ساعت مصاحبه ها
۵	۱۳۸۱	۳۴	۵۰	۱۵	۴۰	۵۵
۶	۱۳۸۲	۸۸	۱۱۰	۴۰	۸۰	۱۲۰
۷	۱۳۸۳	۱۲۰	۲۸۴	۶۰	۲۳۰	۲۹۰
۸	۱۳۸۴	۲۰۰	۴۲۲	۲۰۰	۲۹۶	۴۹۷
۹	۱۳۸۵	۱۳۰	۲۳۷	۱۳۲	۱۲۵	۲۵۷
۱۰	۱۳۸۶	۱۷۹	۳۳۲	۱۸۸	۱۸۰	۳۶۸
۱۱	۱۳۸۷	۱۸۷	۳۶۴	۲۴۹	۲۳۰	۴۷۹
۱۲	۱۳۸۸	۳۱۵	۷۰۴	۶۸۴	۲۵۵	۹۳۹
۱۳	۱۳۸۹	۳۸۵	۱۰۶۳	۱۱۱۱	۱۵۶	۱۲۶۷
۱۴	۱۳۹۰	۴۱۴	۹۱۲	۸۶۵	۲۱۳	۱۰۷۸
۱۵	۱۳۹۱	۴۸۳	۱۰۰۰	۹۳۴	۳۵۸	۱۲۹۲
۱۶	۱۳۹۲	۴۳۵	۱۰۹۴	۱۱۲۰	۵۶۳	۱۶۸۳
۱۷	۱۳۹۳	۵۷۸	۱۵۲۳	۱۵۲۶	۶۵۲	۲۱۷۶
۱۸	۱۳۹۴	۱۰۳۸	۱۸۲۶	۱۹۵۴	۶۱۳	۲۵۷۴
۱۹	۱۳۹۵	۶۴۰	۱۶۵۰	۱۸۲۸	۵۳۵	۲۳۶۳
۲۰	۱۳۹۶	۳۷۸	۷۹۰	۹۰۰	۲۲۹	۱۱۲۹
۲۱	۱۳۹۷	۳۴۷	۱۳۲۷	۱۷۲۴	۳۰۷	۲۰۳۱

بخش تاریخ شفاهی آستان قدس برای تقویت و تکمیل مباحث فوق، نیاز به همکاری تمامی کارکنان و خدام آستان قدس دارد تا با مستند سازی تجربیات و خاطراتشان در طی سی سال خدمت به بارگاه امام رضا(ع)، و حفظ میراث کهن گنجینه مقدس رضوی، بتواند تاریخ روضه رضویه را حفظ کند.

برای انجام مصاحبه با تاریخ شفاهی می توانید همه روزه، از ساعت ۸ صبح الی ۷ بعد از ظهر با شماره ۳۲۲۳۲۵۱۱، بخش تاریخ شفاهی تماس حاصل نموده تا کارشناسان ما بعد از برنامه ریزی با شما مصاحبه نمایند.

جهت کسب اطلاعات بیشتر و آشنایی با مدیریت اسناد آستان قدس رضوی به این آدرس مراجعه نمایید:

<https://library.razavi.ir/doc>